رساله‌نامهٔ حضرت زینب (س)

حمید سلیم‌گندمی*
صدیقه شاکری**

چکیده: در این پژوهش، پس از ارائهٔ شرح حال مختصری از حضرت زینب (س)، نوزده پایان‌نامهٔ دانشگاهی و حوزوی در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در موضوع حضرت زینب (س) به ترتیب الفبای عناوین و در دو بخش: پایان‌نامه‌های مستقل و مرتبط، معرّفی شده است.

ذیل هر عنوان: اطّلاعات توصیفی، چکیده، محلّ نگهداری و شمارهٔ بازیابی ذکر شده است. براساس بررسی آماری مختصری که دربارهٔ پایان‌نامه‌ها به لحاظ موضوع، زبان، سال و مقطع تحصیلی انجام شده، فقط یک پایان‌نامه به زبان عربی در موضوع مربوط به دست آمد و قدیم‌ترین پایان‌نامه‌های مستقل با عنوانهای «نقش حضرت زینب(س) در حماسهٔ عاشورا و ادبیّات فارسی» و «مقایسه خطبهٔ حضرت فاطمه با خطبه حضرت زینب (س)» در سال ۱۳۷۸ و قدیم‌ترین پایان‌نامهٔ

*. کارشناس ارشد کتابداری و اطّلاع‌رسانی و عضو هیئت علمی سازمان اسناد و کتابخانهٔ ملّی ایران.
**. کارشناس ارشد کتابداری و اطّلاع‌رسانی سازمان اسناد و کتابخانهٔ ملّی ایران.

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

مرتبط در سال ۱۳۸۵ تحقیق و دفاع شده است. موضوعات اصلی پایان‌نامه‌های معرّفی شده به ترتیب تعداد پایان‌نامه در هر موضوع عبارت‌اند از: سرگذشت و شخصیّت حضرت زینب (س)، واقعهٔ عاشورا (جامعه‌شناسی واقعه عاشورا، پیامهای عاشورا) و نقش زنان در واقعهٔ عاشورا (حضرت زینب (س) و سایر بانوان)، سیرهٔ عملی (اخلاق، عرفان، صبر، اسوه بودن، الهام‌گیری از ثقلین)، مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان، خطبه‌ها و ادبیات (مدایح، مرثیه‌ها و قصیده‌های زینبیّه).

کلید واژه‌ها: حضرت زینب (س) / حضرت زینب (س) ـ پایان‌نامه‌ها / واقعهٔ عاشورا ـ پایان‌نامه‌ها.

مقدّمه

۱ـ۱) وجه تسمیهٔ عنوان مقاله

معمولاً برای فهرست پایان‌نامه‌های یک موضوع خاص از عبارات و عناوینی همچون گزیدهٔ پایان‌نامه، فهرست پایان‌نامه، چکیده‌نامه و چکیدهٔ پایان‌نامه استفاده می‌شود. برای عنوان این مقاله، از عناوین مشابه کتابنامه، کتابشناسی، مقاله‌نامه و مقاله‌شناسی استفاده شده است. بر این اساس و با توجّه به بررسی کلمات مترادف پایان‌نامه، واژهٔ رساله انتخاب و عنوان رساله‌نامه و رساله‌شناسی برگزیده شد. سپس طبق جستجوی به عمل آمده، مقاله‌ای تحت عنوان «رساله‌شناسی پایان‌نامه‌هایی درباره اندیشه‌های علامه طباطبایی (ره)» تهیه و تنظیم پژوهشکدهٔ حوزه و دانشگاه، به دست آمد. لذا از میان آن دو عنوان «رساله‌نامه» را برگزیدیم. بنابراین «رساله‌نامهٔ حضرت زینب (س)» به معنای معرّفی رساله‌های حوزوی و دانشگاهی (پایان‌نامه‌ها) در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد است که به صورت مستقل یا

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

مرتبط با موضوع شخصیّت و زندگی حضرت زینب(س) ارائه شده است. مشابه این عنوان در مقاله‌های رساله‌نامهٔ شیخ کلینی و رساله‌نامه شیخ بهایی، نیز توسّط نگارندگان همین مقاله استفاده شده است.

۱ـ۲) زندگینامه مختصر حضرت زینب(س)

نام: زینب؛ در لغت، به معنی درخت نیکو منظر و مرکب از دوکلمه «زین» و «اب» به معنای «زیور پدر»، توسّط پیامبرﷺ بر او نهاده شد.

تولّد: پنجم جمادی الاوّل سال پنجم یا ششم هجری، حدود دو یا سه سال پس از ولادت برادرش امام حسینؑ.

محل: مدینه.

کنیه‌ها: امّ‌کلثوم، امّ‌الحسن، امّ‌عبدالله.

القاب: بیش از ۴۰ لقب برای ایشان ذکر شده است: عالمة غیر معلّمه، نائبة الزهراء، ملیکة الدنیا، سرّ أبیها، البلیغه، الفصیحه، الصدّیقة الصغری، عقیلة النبوّه، صابره محتسبه، محبوبة المصطفی، عابدة آل‌علی، الباکیه، أمنیة الله، محدّثه.

ازدواج: سال هفده هجری با پسر عموی خود عبدالله‌بن جعفربن ابی‌طالب

فرزندان: جعفر (محمّد)، عون، علی، ام‌کلثوم و در برخی منابع عبّاس نیز ذکر شده است.

خطبه‌ها: خطبه درکوفه، شام، مجلس ابن‌زیاد و مجلس یزید.

علاقه به برادر: این علاقه به قدری زیاد بود که مورد تعجّب اطرافیان بود و پیامبرﷺ با شنیدن این علاقه به مادرش فاطمهؑ فرمودند: زینب با حسینؑ به کربلا می‌رود و در رنج و سختیها با او شریک است.

صفات و ویژگیها: در پارسایی، عبادت، فصاحت و بلاغت مانند پدرش علیؑ و در فضائل اخلاقی، جلال، علم، عمل، عصمت و عفّت، وارث صفات مادرش فاطمه زهراؑ بود.

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

واقعهٔ کربلا: حضور در واقعهٔ کربلا و همدلی با امام حسین(ع) به گونه‌ای که از او به عنوان بطلهٔ کربلاء (قهرمان کربلا) و پیام‌رسان عاشورا یاد می‌شود.

وفات: در سال ۶۲ هجری، یک سال و اندی پس از واقعهٔ کربلا.

محلّ دفن: بنا بر اقوال مختلف: ۱. مقام معروف و مشهور در قریهٔ واقع در منطقه غوطهٔ دمشق ۲. در مدینهٔ منوّره کنار قبور خاندان اهل بیت(ع) در قبرستان بقیع، ۳. قاهره مصر.

۱ـ۳) پژوهشهای قبلی

دربارهٔ شخصیّت بزرگواری چون حضرت زینب(س) پژوهشها و تحقیقات گسترده‌ای به صورت مستقل و یا غیر مستقل در قالب کتاب، مقاله و پایان‌نامه انجام شده است که در مقالات زیر به معرفی برخی از این تحقیقات و پژوهش‌ها پرداخته شده است:

ـ **کتابشناسی زینب کبری (س).** ناصرالدین انصاری قمی. آینهٔ پژوهش، شمارهٔ ۱۳ و ۱۴، مرداد ۱۳۷۱، ص ۱۵۴ـ۱۶۰.

ـ **کتابشناسی حضرت زینب کبری (س).** ناصرالدین انصاری قمی. وقف میراث جاویدان، شمارهٔ ۱۸، تیر ۱۳۷۶، ص ۱۲۴ـ۱۳۳.

ـ **کتابشناسی حضرت زینب (س).** محمّدحسین محمدیان. زائر، شماره ۶۰، مرداد ۱۳۷۸، ص ۸۶ـ۸۸.

با توجّه به تأثیر و نقش حضرت زینب(س) در واقعهٔ کربلا، به جرئت می‌توان گفت که در همهٔ کتابهای مربوط به واقعهٔ کربلا نیز بخشهایی به حضرت زینب(س) و نقش ایشان در واقعهٔ کربلا اختصاص دارد. همچنین در بسیاری از کتابهایی که مربوط به امام حسین(ع) و شخصیّت آن بزرگوار است، اشاراتی نیز به شخصیّت ایشان شده است. شمار کتابشناسیهای مذکور بالغ بر پنجاه است؛ برخی از آنها عبارت‌اند از:

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

ـ **کتابشناسی عاشورا:** محمّد حیدری قاسمی. تهران: اطلاعات، ۱۳۷۸.
بخشی از این اثر از صفحه ۲۹۴ـ۳۰۸ با عنوان «زینب (س)» به معرّفی کتابهای مربوط به حضرت زینب (س) پرداخته است.
ـ **عاشورانگاران:** پژوهش و تحقیق در منابع، مقاتل و مآخذ عاشورایی. محمّدرضا سنگری. تهران: خورشید باران، ۱۳۸۶.
ـ **سومین امام**علیه‌السلام: زندگی، شخصیّت، حکایات وکرامات امام حسین‌علیه‌السلام، همراه با پژوهشی در زندگی حضرت زینب (س) و حضرت ابوالفضل العبّاس‌علیه‌السلام. حمید قلندری بردسیری. قم: فراگفت، ۱۳۸۵
ـ **کتابشناسی امام حسین**علیه‌السلام: نجفقلی حبیبی. [تهران:] مؤسّسهٔ تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۵.
ـ **کتابشناسی امام حسین**علیه‌السلام: حشمت‌الله صفرعلی‌پور و همکاران؛ تهیه کننده: پژوهشکدهٔ تحقیقات اسلامی، تحقیقات عاشورا. [قم]: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، پژوهشکدهٔ تحقیقات اسلامی. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، مرکز تحقیقات اسلامی، ۱۳۷۷.
ـ **کتابشناسی تاریخی امام حسین**علیه‌السلام **به ضمیمهٔ امام حسین**علیه‌السلام **در الذریعه.** محمّد اسفندیاری. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۰.
ـ **مقاله‌شناسی امام حسین**علیه‌السلام: فهرست مقالات نشریات ایران. قم: مؤسّسهٔ اطّلاع‌رسانی مرجع، ۱۳۸۳.
بخشی از این اثر از صفحه ۱۷۷ـ۱۷۹ به معرّفی مقالات در موضوع حضرت زینب(س) پرداخته است.
ـ **فهرست موضوعی تراجم:** راهنمای منابع شرح حال پیامبران، ائمّهٔ اطهارعلیهم‌السلام، امامزادگان، صحابه و... موجود درکتابخانهٔ آیت الله العظمی مرعشی نجفی (قده).

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

علی اکبر ایرانی قمی. قم:کتابخانهٔ آیت الله مرعشی، ۱۳۷۱.

در بخشی از این مجموعه با عنوان «زینب و سایر بانوان کربلا» پنجاه کتاب دربارهٔ بانوان کربلا ـ که در کتابخانهٔ آیت‌الله مرعشی موجود است ـ معرّفی شده است.

۱ـ۴) سه نکته

۱ـ۴ـ۱) در موضوع زندگی و شخصیّت حضرت زینب (س) کتابهای مستقلّی نیز تدوین شده است که طبق جستجو در برخی از کتابشناسیها تعداد آنها بالغ بر ۳۰۰ است که به زبانهای مختلف از جمله فارسی، عربی، انگلیسی، اردو، ترکی و ... به رشتهٔ تحریر درآمده‌اند.

۱ـ۴ـ۲) در موضوع شخصیت و زندگی حضرت زینب(س) مقالات متعدّدی نگاشته شده و در روزنامه‌ها و مجلّات به چاپ رسیده است. در موضوعات مرتبط نیز حتّی در بسیاری از روزنامه‌ها و مجلّات در فاصلهٔ زمانی نزدیک به واقعه عاشورا مطالب زیادی در این زمینه نگاشته می شود. بر اساس جستجوی به عمل آمده در بانک اطّلاعات نشریات کشور، کتابشناسی ملّی ایران، پایگاه اطّلاعات و مدارک علمی ایران، پایگاه مجلّات تخصّصی، پایگاه اطّلاع‌رسانی سراسری اسلامی، بانک مقالات اسلامی، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و برخی از کتابشناسیهای دیگر از جمله مقاله‌شناسی امام حسین: فهرست مقالات نشریّات ایران و... بالغ بر ۴۰۰ مقاله در موضوع حضرت زینب (س) به زبانهای فارسی، عربی و انگلیسی بدست آمد که پس از مطابقت با مقالات منتشره در ۱۳ نشریّهٔ مرتبط با معارف اسلامی که دارای رتبه علمی-پژوهشی و ۶ نشریّهٔ که دارای رتبه علمی- ترویجی‌اند، متأسّفانه فقط تعداد اندکی حدود ۲٪ مقالات در نشریات معتبر به چاپ رسیده است. از جمله:

ـ **رسالهٔ عصمتیّه.** جویا جهانبخش. آینهٔ میراث، ش ۴۱، تابستان ۱۳۸۷:

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

ص ۲۸۴ـ۲۴۷.

ـ جلوه‌های عزت و افتخار در ادبیّات فارسی. تقی آل‌یاسین. معرفت، ش ۵۹، (آبان ۱۳۸۱):ص ۵۵ـ۵۹.

ـ حضرت زینب (س) شخصیت و نقش ایشان در نهضت کربلا. خادم حسین‌فاضلی. معرفت ،ش ۱۱۴، خرداد ۱۳۸۶: ص ۷۵ـ۹۴.

ـ پیامدهای اجتماعی نهضت حسینی. شمس‌الله مریجی، معرفت، ش ۵۹، (آبان ۱۳۸۱): ص ۳۱ـ۴۲.

با توجّه به آمار ارائه شده از یک طرف و اهتمام محقّقان و پژوهشگران در استناد به مقالات معتبر علمی چاپ شده در نشریّات علمی‌ـ ترویجی و علمی‌ـ پژوهشی از طرف دیگر، ضروری است که تحقیقات در حوزهٔ معرفتی اهل بیت علیهم‌السلام و معارف ایشان به‌گونه‌ای علمی‌تر انجام شود و محقّقان و پژوهشگران، فعّالیّت در این حوزه موضوعی خاص را در شأن و موقعیّت کارهای علمی تلّقی کنند و از طرفی، نشریّات منتشره در حوزه‌های علوم اسلامی نیز باید با ارتقاء سطح علمی خود به صورت جدّی، به دنبال کسب درجه علمی‌ـ ترویجی و یا علمی‌ـ پژوهشی باشند.

۱ـ۴ـ۳) طبق جستجوهای صورت گرفته، منبع، تحقیق و پژوهشی که در آن فهرستی از پایان‌نامه‌های مربوط به حضرت زینب (س)، به صورت مستقل، گردآوری و معرفی شده باشد، یافت نشد. بنابراین، این مقاله از این حیث، سرآغازی است برای انجام تحقیقات و پژوهشهای آتی که امید است صاحب‌نظران با بررسی کمّی و کیفی که از دیدگاههای متفاوت انجام می‌دهند، در تکمیل این پژوهش آغازین همّت کنند.

۱ـ۵) دربارهٔ این پژوهش

در این پژوهش، تلاش بر این بوده است تا پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی در مقاطع مختلف مرتبط با موضوع حضرت زینب(س) شناسایی و به صورت

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

توصیفی [عنوان (زبان)؛ پدیدآور؛ مقطع؛ دانشگاه؛ سال] چکیده، محلّ نگهداری و شمارهٔ بازیابی معرّفی شود. متأسّفانه در ذیل برخی از عناوین، اطّلاعات کامل به دست نیامد و امید است در تحقیق و پژوهش تکمیلی اطّلاعات کامل‌تری ارائه شود.

در مجموع، تعداد ۲۰ پایان‌نامه، شامل ۱۲ پایان‌نامهٔ مستقل (پایان‌نامه‌هایی که به طور کامل به موضوع حضرت زینب (س) پرداخته‌اند) و ۸ پایان‌نامهٔ مرتبط (پایان‌نامه‌هایی که بخشی از آنها به موضوع مورد نظر اختصاص یافته است) از کتابخانه‌ها، پایگاهها، مراکز اطّلاع‌رسانی، فهرستهای پیوسته برخی ازکتابخانه‌های دانشگاهی و سایر منابع، شناسایی و در دو قسمت پایان‌نامه‌های مستقل و مرتبط به ترتیب الفبای عناوین، معرّفی شدند.

در قسمت پایانی پژوهش حاضر، بررسی آماری مختصری دربارهٔ پایان‌نامه‌ها به لحاظ موضوع، زبان، سال و مقطع تحصیلی ارائه شده است.

۲. معرفی پایان‌نامه‌ها

الف) پایان‌نامه‌های مستقل

۱. آفاق عرفان در سیرهٔ حضرت زینب (س) (فارسی)؛ سکینه کریم‌پور؛ کارشناسی ارشد عرفان اسلامی؛ دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۱.

اخلاق و سیرهٔ عملی حضرت زینب‌کبری (س)، در حدّی از اوج وکمال است که به عنوان تالی معصوم شمرده شده و از این جهت، لقب المعصومة الصغری در مورد ایشان ذکر شده است. جبرئیل او را زینب نام نهاد یعنی «زین أبیها» مشابه «أمّ‌أبیها». با وجود همهٔ سختیها و مصائب، سرآمد عابدان و عارفان است و همهٔ جلال و جمال و اخلاص و ایمان را از مادرش به ارث برده است. اوج ایمان، عرفان،

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

صبر و ایثار را درکربلا به نمایش گذاشت و از چنان معرفتی برخوردار است که همهٔ مصیبتهای کربلا را در عبارت «**ما رأیت إلّا جمیلاً**» توصیف کرد. حضرت زینب(س) عالمهٔ عاقلهٔ عارفه‌ای است که در وصف او بیان شد «**أنت بحمد الله عالمة غیرمعلّمة، فهمه غیر مفهمّة**». در این پژوهش، هفت مقام از مقامات عرفانی ایشان شامل مقام خوف، ابتلاء و امتحان، اخلاص، صبر، رضا، ایثار، یقین به اجمال بررسی شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات.

۲. بررسی تحلیلی خطبه‌های پیام‌آوران کربلا (عقیلهٔ بنی‌هاشم زینب سلام‌الله علیها) (فارسی)؛ زهرا حجّتی؛ کارشناسی ارشد؛ مرکز تربیت مدرّس دانشگاه قم، ۱۳۷۹.

خطبه‌های حماسی حضرت زینب(س) پس از واقعهٔ عاشورا درکوفه و در شام و در مجالس یزید و ابن‌زیاد، یادآور خطبه‌ها وکلام امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام است. فصاحت و بلاغت این خطبه‌ها به‌گونه‌ای است که سخنوران بزرگ همچون جاحظ را به مدح و ثنا واداشته است. پس از بررسی این خطبه‌ها، به لحاظ بررسی رجالی و درایی، به اختلافات موجود در نسخه‌ها اشاره شده و به ترتیب، به تحلیل خطبهٔ کوفه، خطبهٔ شام و خطبهٔ احتجاج با ابن‌زیاد، پرداخته شده است. در بین نسخه‌های موجود، اختلافاتی در عبارات خطبه‌ها وجود دارد و اسناد این خطبه‌ها به لحاظ رجالی و درایی قابل تحقیق و بررسی است. خطبه های کوفه، شام و خطبهٔ احتجاج با ابن‌زیاد، بیانگر علم و دانش و معرفت دینی حضرت زینب (س) است که درباره ایشان فرمودند «**أنت عالمة غیرمعلّمة.**» در تحلیل خطبهٔ کوفه، اوضاع سیاسی و اجتماعی کوفه، فضائل و جایگاه امام حسین علیه‌السلام در اسلام، نقش امامت و رهبری در جامعه و معرفت به امامت و ولایت بررسی شده، پیامدهای قتل امام حسین علیه‌السلام و

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

مجازات قاتلان اشاره شده است. در خطبهٔ شام، آثار گناه در انسان، موقعیّت بنی‌امیّه و یزید، مصائب و صبر بر مصیبتها، شهادت در راه خدا و کینه‌توزیهای بنی‌امیّه با اسلام تحلیل شده است و در خطبهٔ احتجاج با ابن‌زیاد، مقام و منزلت اهل بیت و فضیلت شهادت بررسی شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانه مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران؛ TH40498

۳. ثقلین در اندیشه حضرت زینب (سلام‌الله علیها) (فارسی)؛ آمنه حیدری وانانی؛ کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۵.

در تحلیل و بررسی ابعاد شخصیت حضرت زینب(س) توجّه به سخنان ایشان و ارتباط آن با قرآن و عترت کمتر مورد نظر بوده است. قهرمان کربلا بودن تنها یکی از جلوه‌های شخصیتی حضرت زینب(س) است و سیرهٔ عملی ایشان در تمام مراحل زندگی، الگویی بسیار برجسته برای زنان مسلمان است. خطبه‌های عارفانه و حکیمانهٔ ایشان در کوفه و شام، بیانگر توجّه و عنایت ویژهٔ حضرت زینب (س) به قرآن و عترت است که در این پژوهش، حضرت زینب (س) را به عنوان فردی از افراد عترت برشمرده و با استناد به خطبه‌های ایشان، به الهام‌گیری آن حضرت از قرآن و عترت پرداخته است. سیرهٔ حضرت زینب(س) در دو بخش آموزش (پنج فضیلت علمی: عالمهٔ غیر معلّمه، قاری و مفسّر قرآن، راوی حدیث، شاعر، سخنران) و پرورش (پنج فضیلت عملی: اسوه، مدافع ولایت، عابده، پرستار، عاشق مظلوم) تحقیق و بررسی شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

۴. جایگاه مشارکت سیاسی زن در نظام سیاسی اسلام با تأکید بر عملکرد

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

سیاسی حضرت زینب(س) پس از عاشورا (فارسی)؛ محمود میرحسینی؛ کارشناسی ارشد علوم سیاسی، گرایش اندیشهٔ سیاسی در اسلام؛ دانشکدهٔ علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۶.

مشارکت سیاسی از دیدگاههای مختلف دارای تعاریف متفاوتی است که از دیدگاه‌های غربی، سکولار، اسلامی و دین مدارانه بررسی شده است. حقوق سیاسی و اجتماعی زنان نیز در مکاتب مختلف با نگاه تطبیقی به فمنیسم متفاوت بوده و جایگاه زن در اسلام، جایگاه ویژه‌ای است و شخصیت و سیرهٔ عملی حضرت زینب (س)، کامل‌ترین الگو برای زنان مسلمان در مشارکتهای سیاسی و اجتماعی است که در خطبه‌های فصیح و بلیغ ایشان به خوبی ترسیم شده است. در دین اسلام، مشارکت سیاسی زنان مقبول بوده و به شرط رعایت اصول و موازین شرعی این مشارکت تشویق نیز شده است. فمنیسم به عنوان مکتبی که دفاع از حقوق زنان را تبلیغ می‌نماید، در بسیاری از موارد دچار افراط و تفریطهای عمیقی شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ دانشکدهٔ علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی؛ کتابخانه ملی ایران؛ ۳۸۲۶۷ـ۵۱.

۵. الزینبیّات (عربی)؛ زینب چعباوی جعفری‌پور؛ کارشناسی ارشد زبان و ادبیّات عرب؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد آبادان، خرّمشهر، ۱۳۷۹.

در این پژوهش، واژه‌های مدح، و رثاء به لحاظ لغوی و اصطلاحی، بررسی شده و به اهمّیّت مدح و رثای اهل بیت علیهم‌السلام خصوصاً امام حسین علیه‌السلام و اهل بیت ایشان، پرداخته شده است. اسرار نام زینب (س) به عنوان زینت پدر بررسی و پس از ذکر القاب، عبادات و خطبه ها، سرگذشت و احوال حضرت زینب (س) در طول واقعهٔ کربلا و در مسیر بازگشت به کوفه، در مجلس یزید، برگشت به کربلا و در مدینه را بیان کرده و محقّق تلاش کرده تا همهٔ مدیحه‌ها، مراثی، اشعار و قصیده‌های شاعران

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

و ادیبان راکه در مواضع مختلف سفرکربلا دربارهٔ حضرت زینب (س) سروده‌اند گردآوری کند. برخی از قصیده‌های سروده شده دربارهٔ حضرت زینب(س) به قصیده‌های زینبیّه معروف‌اند. قصیدهٔ زینبیّه عبدالرحمان الاجهوری المقری و قصیدهٔ زینبیه‌که درکتاب «زینب الکبری، جعفر نقدی» ذکر شده، ذیل عنوان قصائد الزینبیّه تحقیق و بررسی شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ ملّی ایران؛ ۱۳۶۴۰ـ۵۱

۶. مقایسهٔ خطبهٔ حضرت فاطمه با خطبهٔ حضرت زینب (س) (فارسی)؛ فرحناز اشرفی؛ کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ۱۳۷۸.

۷. نگاهی به جایگاه ادبی حضرت زینب(س) در آیینه عاشورا (فارسی)؛ صابره سیاوشی؛ کارشناسی ارشد زبان و ادبیّات عربی؛ دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.

کلام، آهنگی است که به حرکت دهان و زبان از حروف وکلمات، ترکیب یافته و برای بیان مقصودی گفته شده باشد و آنچه کلام را زیبا و مستمع را مشتاق نگاه می‌دارد، فصاحت و بلاغت کلام است. خطبه‌های حضرت زینب(س) در اوج فصاحت و بلاغت است و محقّق در این پژوهش، پس از ذکر اشعار و خطبه‌ها، آرایه های بلاغی (اعم از معانی، بیان و بدیع) را با مثالها و شواهد متناسب با آنها بررسی کرده است.

محقّق در فصل اوّل، به بررسی زندگانی و شرح احوال حضرت زینب(س) پرداخته و در فصل دوم، ویژگیها و صفات عمده و برجستهٔ اخلاقی ایشان را برشمرده و به دو ویژگی بارزتر و برجسته‌تر شخصیت ایشان یعنی صبر و استقامت و فصاحت و بلاغت پرداخته است. فصل سوم، جلوه‌های ادبی درکلام حضرت زینب(س) شامل: خطبه های ایشان درکوفه و شام به روایتهای مختلف و شرح

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

لغات دشوار، ترجمهٔ خطبه‌ها،کلمات و سخنان ادبی حضرت زینب(س) بررسی و پس از آن، اشعار و سخنان آن حضرت در روز عاشورا، ایّام اسارت و هنگام ورود به مدینه، به صورت جداگانه بیان شده است. درکنار اشعار حضرت زینب، جملاتی کوتاه و در عین حال، مسجّع و آهنگین و احادیث و عباراتی به نقل از پیامبر و پدر و مادر، از ایشان در حافظهٔ تاریخ ثبت شده‌که در این رساله ذکر شده است. صناعات و آرایه‌های ادبی در سه بخش عمدهٔ بلاغت: معانی، بیان و بدیع با ذکر یک یا چند شاهد مثال ازکلمات و خطبه‌های حضرت زینب(س) تعریف شده است و بر این اساس، درکلام حضرت زینب میزان استفاده از صنایع بدیعی بیش از سایر اقسام بلاغی است و میزان استفاده از محسّنات لفظی از معنوی بیشتر است و قسمت عمدهٔ این صنایع لفظی را سجع و جناس و انواع آنها به خود اختصاص می دهند. آمارکاربرد سجع متوازی نیز از انواع دیگر آن بیشتر است و از میان جناسها، جناس لاحق به‌کرّات، درکلام ایشان تکرار شده است و از میان محسّنات معنوی علم بدیع، مراعات نظیر و انواع مبالغه (تبلیغ، اغراق و علو) به وضوح به چشم می‌خورند. بیشترین قسم از آرایه‌های بیانی، به ترتیب، تشبیهات و استعارات است و بیشترین استفاده، تشبیه، تمثیل و استعاره مکنیّه، و از میان صنایع معنوی نیز وصل، فصل و قصر بیشتر درکلام ایشان مشاهده می‌شود.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ دانشکدهٔ ادبیّات و علوم انسانی دانشگاه تهران؛ ۱۳۸۵ ن ۸۸۳ س / ۹۷۴/۲۹۷؛ کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران؛ ۳۲۹۹۴

۸. **نقش حضرت زینب(س) در اسلام** (فارسی)؛ آزاده کریمی خالدی؛ کارشناسی- سطح دو؛ مدرسه علمیّهٔ حجّت، ویژه خواهران، ۱۳۸۶.

شخصیّت حضرت زینب(س) در خانواده‌ای شکل گرفته که منبع نور و وحی الاهی است و همه کمالات انسانی و فضائل معنوی در این خانواده متجلّی است.

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

این محیط تربیتی خاص همراه با مربّیانی که خود، تربیت‌کننده و هادی بشر بوده‌اند، مبین شخصیت والا و کمالات حضرت زینب(س) می‌باشد. این بانوی بزرگوار در همهٔ دوران حیاتش، از حامیان و مدافعان امامت و ولایت بوده و برای این هدف، از جان و مال و فرزند خویش گذشته، تمام توان خود را برای معرفی اسلام و حقانیّت خانواده ولایت به‌کار بست. عملکرد حضرت زینب(س) بر مبنای شناخت از شرایط زمان و مکان بوده و رمز عظمت آن بزرگوار وظیفه‌شناسی ایشان است که از معرفت بالا و آینده‌نگری نسبت به مسائل جامعه سرچشمه می گیرد. شناخت شیوه‌های عملکرد حضرت زینب(س)، الگویی شایسته برای زنان جامعه ترسیم می‌کند تا با اقتدا به ایشان، مسئولیت خویش را در برابر امامت و ولایت زمان خود به‌خوبی، انجام دهند.

محلّ نگهداری و شمارهٔ بازیابی: مدرسهٔ علمیّهٔ حجّت، ویژه خواهران

۹. نقش حضرت زینب (س) در اسلام (فارسی)؛ راضیه عبّاس‌زاده؛ کارشناسی ارشد- سطح دو، ۱۳۸۳.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ مرکزی آستان قدس رضوی؛ ع ن ۹۳ ز/ ۹۷۴/۲۹۷

۱۰. نقش حضرت زینب (س) در حماسهٔ عاشورا و ادبیّات فارسی (فارسی)؛ سعیده عبّاسی؛ کارشناسی ارشد زبان و ادبیّات فارسی، دانشکدهٔ ادبیّات و علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۷۸.

حضرت زینب(س) نقش ویژه‌ای در شناخت حماسهٔ کربلا و شناخت هر چه بیشتر شخصیتهای کربلا دارد و اگر زینب(س) نبود واقعه عاشورا درکربلا دفن می‌شد. خطبه‌های آتشین و غرّای ایشان، پیام نهضت امام حسین علیه‌السلام را در تاریخ جاودانه ساخت. سرگذشت و سیرهٔ عملی این بانوی بزرگوار الگویی بسیار نیکو برای زنان مسلمان و ترسیم‌کنندهٔ جایگاه و مسئولیت زنان در جامعه است. حضرت

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

زینب(س) دو مأموریّت اصلی خود را به خوبی به انجام رساند: نخست برانگیختن روح قیام در مسلمانان و دیگر تلاش برای اصلاح و رشد فکری مسلمانان. در این پژوهش، پس از بررسی اوضاع سیاسی و اجتماعی اعراب و مسلمانان پیش از واقعهٔ کربلا و توضیح و تبیین واقعه عاشورا، به رسالت حضرت زینب(س) پس از شهادت امام حسین علیه‌السلام و در اوج سختیها و مصائب دوران اسارت، پرداخته می‌شود. حضرت زینب با ایراد خطبه‌های بسیار مهم درکوفه و شام، نقش مهمّی را در رساندن و ابلاغ پیام عاشورا برعهده می‌گیرد؛ به گونه‌ای که شاعران و ادیبان بزرگ در اشعار خود و در مراثی، مدایح و مقاتل، جایگاه خاصّی را برای حضرت زینب(س) برشمرده‌اند. در این رساله، به بررسی جایگاه حضرت زینب(س) در اشعار، مراثی و مقاتل فارسی پرداخته شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ مرکزی و مرکز اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی؛ ۷ ن ۲ ع / ۱۹۰ PIR

۱۱. نقش زنان در نهضت عاشورا (فارسی)؛ مرضیّه سیّدزاده؛ سطح سه کارشناسی ارشد معارف اسلامی، ۱۳۷۹.

در این پژوهش، ولادت حضرت زینب(س)، وجه تسمیّه زینب، ظلم‌ستیزی، نقش حضرت در دوران امامت امام حسن علیه‌السلام، همگامی با امام حسین علیه‌السلام، نقش حضرت زینب(س) در حوادث کربلا و بعد از واقعهٔ عاشورا، خطبه‌های شام و کوفه، بازگشت به مدینه و نقش زنان دیگر در نهضت عاشورا بررسی شده است. با توجّه به سرگذشت و سیرهٔ عملی حضرت زینب(س)، مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان بر محورهای زیر مطرح شده است: صبر و پایداری زنان، شهامت در گفتن و پیام‌رسانی حق، امدادگری و پرستاری، روحیه بخشی و تشجیع، مدیریت در شرایط بحران، تغییر ماهیّت اسارت و تبدیل آن به بیدادگری اذهان، تأثیرگذاری عاطفی، مراعات حدود الاهی و عفاف.

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

نقش زنان در واقعهٔ عاشورا در دو قسم: نقش غیرمستقیم و حضور مستقیم، بررسی شده است. زنانی که نقش آنها در نهضت عاشورا مورد بررسی قرار گرفته است، به ترتیب عبارت‌اند از: ۱. امّ‌کلثوم دختر امیرالمومنین علیه‌السلام ۲. فاطمه دختر امام حسین علیه‌السلام ۳. سکینه دختر امام حسین علیه‌السلام که نام اصلی او آمنه و خانه‌اش مرکز تجمّع شعرا و محلّ مناقشه و بحث و نقد ادبی بود. ۴. رقیّه دختر چهار ساله امام که در همان روزها جان به جان آفرین تسلیم کرد. ۵. رباب همسر امام حسین علیه‌السلام که یکسال در سوگ امام مرثیه‌هایی سرود و بعد از یک سال جان باخت. ۶. امّ‌البنین همسر امیرالمومنین علیه‌السلام که ثمرهٔ ازدواج او با حضرت علی علیه‌السلام چهار پسر بود که هر چهار پسر در رکاب امام حسین در روز عاشورا به شهادت رسیدند. ۷. همسر دیگر امام حسین علیه‌السلام که براثر ظلمهای یزید، فرزندش را سقط کرد. ۸. فاطمه دختر امیرالمؤمنین ۹. زینب دختر عقیل ۱۰. هند همسر یزید که از فاجعهٔ کربلا منقلب شد و در خانهٔ قاتل امام حسین مجلس عزاداری برپا نمود. ۱۱. همسر علی‌بن مظاهر اسدی ۱۲. مادر عبدالله‌بن عمیر ۱۳. و همسرش ام‌وهب ۱۴. مادر عمروبن خباده ۱۵. همسر مسلم بن عوسجه ۱۶. زنی از قبیله بکربن وائل.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ مرکزی آستان قدس رضوی؛ ن ۹۱۵ س/ ۴۸۳۱/۲۹۷

۱۲. نقش زینب کبری(س) بعد از واقعهٔ عاشورا (فارسی)؛ لیلا شکر الاهی؛ مدرسهٔ علمیّهٔ فاطمیّه، ۱۳۸۵.

زنان در برهه‌ای از تاریخ اسلام، حماسه‌ها آفریدند؛ از جملهٔ آنان می‌توان دختر علی علیه‌السلام و فاطمه علیهاالسلام را معرّفی کرد که اسوهٔ صبر و استقامت و تقوا بود. اخلاقش همچون فاطمه علیهاالسلام، فصاحت و بلاغتش همچون علی علیه‌السلام و استواری و پایداری‌اش همچون حسن و حسین بود. خون حسین علیه‌السلام به تنهایی نمی‌توانست درخت نوپای اسلام را از طوفان تحریف و بدعتها حفظ کند. حضرت زینب(س) با ابلاغ پیام خون

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

شهدای کربلا، کار را به اتمام رسانید. همراهیش با حسین‌علیه‌السلام در صحرای طف، نگهداری از کودکان و زنان داغدیده بعد از جنگ و پرستاری و دفاع از امام سجادعلیه‌السلام، سخنرانیها و خطبه‌هایش در بین مردم کوفه و در مجلس ابن‌زیاد و یزید، گویای شهامت و رشادت شیرزن کربلا بود. در خطبه کوفه، عمل زشت کوفیان را پست و حقیر شمرد و آنها را اهل خدعه و تزویر خواند و با این گفتار خویش، اندام آنان را لرزاند و اشک را در چشمانشان جاری کرد. و در مجلس ابن‌زیاد، با خواندن ابن‌زیاد به نام «ابن‌مرجانه» ابن‌زیاد را از اوج قدرت به خواری و ذلت کشاند و با عبارت «**ما رأیت إلّا جمیلاً**» حقانیت خاندان رسالت را اثبات کرد. در کاخ یزید، با خطبهٔ آتشین و کوبندهٔ خویش، یزید را شرمنده و خجل کرد و به یزید فهماند که در آیندهٔ نزدیک، در محشر خداوند حاضر می‌شوی و طرف دعوی تو، پیامبر و خاندان اوست و به زودی خداوند تو را به عذابی دردناک مبتلا خواد کرد و در آتش دوزخ خواهد افکند و با همین عبارات، مرز جبههٔ حق و باطل را به خوبی معرفی کرد. نقش حضرت زینب(س) بعد از واقعهٔ عاشورا در دفاع از حریم ولایت و اثبات حقّانیّت امام حسین‌علیه‌السلام با خطبه‌ها و سخنرانیهایش و دفاع از جان امام سجّادعلیه‌السلام برای تداوم امامت، بسیار چشمگیر است.

محلّ نگهداری: کتابخانهٔ مدرسهٔ علمیّهٔ فاطمیّه

ب. پایان‌نامه‌های مرتبط

۱. اهمّیّت صبر در فرهنگ اسلامی (فارسی)؛ علی مهتدی؛ کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد فسا، ۱۳۷۵.

در این پایان‌نامه صبر در آیات قرآن کریم و روایات معصومین‌علیهم‌السلام از جنبه‌های مختلف بررسی شده است. معنی لغوی، اهمّیّت و جایگاه صبر در فرهنگ اسلامی با تأکید بر آیات قرآن، مفهوم و انواع صبر، ارزش صبر برای ایمان‌آورندگان، ضرورت صبر برای پیامبران بررسی و به صبر بیهوده نیز اشاراتی شده است. ایمان به خدا،

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

رشد وکمال انسان، اوضاع طبیعی دنیا، توجّه به شدّت ابتلای اولیای خدا، از جمله عوامل و زمینه‌های پیدایش صبر شمرده شده و راههای دستیابی به صبر و مراتب آن همراه با نشانه‌های صابر به عنوان صفات متّقین، مقام و اجر صابر، تبیین و صبر به عنوان رمز پیروزی بیان شده است.

حفظ دین و ایمان، تکامل روح و رشد فکر، موفّقیّت در کارها، نشاط جسم و آرامش جان، اجر و پاداش فراوان از جمله آثار صبر محسوب می‌شود. صبر با بسیاری از ارزشهای معنوی همچون نماز، مهربانی، توکّل، عمل صالح و ... ارتباط مستقیم دارد و آفاتی همچون حسد، خشم، افسردگی، یأس، عجله کردن، عجز تهدید کننده صبر می‌باشند و از طرفی عامل استقامت، خودشناسی و ایمان به قضا و قدر خداوند معرفی شده است. بسیاری از اولیای خداوند به عنوان اسوه‌های صبر معروف شده‌اند که از جمله آنها بانوی بزرگوار کربلا، زینب کبری(س) است.

محلّ نگهداری: کتابخانهٔ دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فسا

۲. بررسی و تحلیل مهاجرت امام حسین علیه‌السلام از مدینه تا کربلا براساس دیدگاه جامعه شناختی ـ تفسیری هربرت بلومر (فارسی)؛ مسعود توکّلی صابر؛ کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی و روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۳.

این تحقیق تلاش داشته تا به دور از پیش‌داوری و با مراجعه به واقعیّت، مهاجرت امام حسین علیه‌السلام را از مدینه تا کربلا، در قالب تحلیل جامعه‌شناختی تفسیرگرایانهٔ هربرت بلومر، بررسی و تحلیل نماید. در پویش زمانی پژوهش، به آرا و نظریّات اندیشمندانی مراجعه شد که در برگیرندهٔ تمامی یا حدّاقل مهم‌ترین و مطرح‌ترین دیدگاهها در ارتباط با حرکت امام باشند و در انتخاب از میان متأخّرین و متقدّمین به آثار اندیشمندان معاصر مراجعه شد تا علاوه بر استفاده از دیدگاههای گذشتگان، استفاده از ادبیّات قابل فهم برای مخاطب امروز نیز محقّق گردد. آراء و

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

نظریّات مطهّری در ارتباط با سیر تکاملی اندیشه، در این انتخاب، نقش اساسی داشته و به طور کلّی، پژوهش به صورت طولی، موردی و ژرفانگرانه (درونی) و توصیف، مبتنی بر تحلیل صورت گرفته است. براساس این پژوهش: دیدگاههای متفاوت نسبت به حرکت امام در طول یکدیگر قرار دارند و تنها سطح نگرش و پیش‌فرضهاست که تفاوتها را بوجود آورده است. در تمامی مراحل مهاجرت، امام بعنوان یک انسان نمادی، کنش داشته است. قضاوت در مورد مردم زمان امام می‌بایست با احتیاط صورت گیرد و شرایط کنش پیوسته را مدّنظر قرار داد؛ چه بسا که تحت تأثیر کنش پیوسته، بسیاری از مدّعیان امروزی هم در صف دشمن قرار می‌گرفتند. حرکت امام با فراهم شدن شرایط، یعنی خواست مردم آغاز شد و تمامی کنشهای امام در ظرف زمان و مکان انجام گرفت (تفسیر موقعیّت و کنش براساس آن) با این تفاوت که تمامی این کنشها در برابر کنش پیوسته، رنگ تازگی داشت. نقش زن و توانایی‌هایش در تحمّل شداید و مدیریت بحران و ادارهٔ امور، در شخصیت حضرت زینب(س) عینیّت یافت که تحت تأثیر جوّ مرد سالارانهٔ جوامع اسلامی، کمترین توجّه را به خود جلب کرده است. نقش شهرها در اطلاع‌رسانی و زنده نگاه داشتن حرکت بسیار مهم بود. جامعهٔ عرب در شیوخ قبایل خلاصه می‌شدند و آنها نیز متمایل به کنش پیوسته از نوع دیالکتیک ماندگی بودند. مردم یا طبقات فرودست قبایل صرفاً واکنش داشتند نه کنش. در حوزهٔ جامعه‌شناسی دین با نگرش جامعه‌شناختی می‌توان به کاوش پرداخت و به تبیین تازه‌ای از دین و وقایع دینی رسید.

محلّ نگهداری و شمارهٔ بازیابی: کتابخانهٔ ملّی ایران، ۵۱ـ۹۶۷۱.

۳. پیامهای عاشورا (فارسی)؛ زهرا گنجی؛ مدرسه علمیّهٔ اسلام‌شناسی حضرت زهرا علیها السلام ـ مشهد، ۱۳۸۵.

هدف کلّی این پژوهش تبیین پیامهای عاشورا و اهداف جزئی آن، بررسی

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

پیامهای فردی و اجتماعی عـاشوراست. بـرپایی حـاکـمیت خـدا، احـیای سـیرهٔ رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وآله و پاسخ به دعوت مردم، به عنوان فلسفهٔ عاشورا مطرح شده و احیای کتاب و سنّت، احیای امر به معروف و نهی از منکر، احیای شعائر دین و حمایت از حق، از جمله اهداف عاشورا برشمرده شده است. محقّق در این تحقیق، عوامل درونی و بیرونی را به عنوان عوامل برخورد مردم کوفه با امام حسین علیه‌السلام بـررسی کرده است. در بخشی دیگر، به بررسی پیامهای فردی عـاشورا شـامل پـیامهای: عبادی، اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی پرداخته، یاد خدا و شهادت در راه خدا را جزء پیام‌های عبادی، توحید در عقیده و عمل و مبدأ و معاد را در ردیف پیامهای اعتقادی؛ صبر، وفا، شجاعت را به عنوان پیام‌های اخـلاقی و پـیامهای سـیاسی، نظامی و مشارکت سیاسی زنان را جزء پیامهای اجتماعی عاشورا برشمرده و تحلیل کرده است و با توجّه به عملکرد و سیرهٔ حضرت زینب (س) و زنان حاضر در واقعهٔ عاشورا، حضور سیاسی در جامعه، مشارکت در جهاد شهادت، مدیریت و رهبری و شهید پروری را در مورد زنان مطرح و بررسی کرده است.

محلّ نگهداری: مدرسه علمیّهٔ اسلام شناسی حضرت زهرا علیهاالسلام ـ مشهد

۴. زنان نهضت حسینی (فارسی)؛ فاطمه امیدی؛ سطح دو کارشناسی حـوزهٔ علمیّهٔ قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران.

این تحقیق پیرامون زنانی است که یا درکربلا حضور داشتند و به اسارت رفته و نقش‌آفرینیهایی داشته‌اند یا آنـان کـه درکـربلا نـبوده‌انـد، امّـا بـه هـر طـریقی کـه توانسته‌اند، از این نهضت مقدّس، پـاسداری و حـمایت کـرده‌انـد. هـدف مـحقّق شناخت زنان کربلا، به خصوص حضرت زینب (س) و عملکردهای ایشان بوده، نقش هر یک از زنان کربلا را ترسیم و بیان مـی‌کند کـه هـر چـند وجـود حـضرت زینب(س) سبب حفظ و ماندگاری واقعه عاشورا شده است، امّا به دلیل اینکه آثار و تألیفات تحقیق شده چندانی درباره نقش حضرت زینب(س) در واقعهٔ عاشورا در

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

اختیار نداریم و بیشتر تألیفات موجود معمولاً دربارهٔ سرگذشت و شرح زندگانی حضرت زینب(س) است. و اغلب این تألیفات نیز مطالب تکراری دارند،کمتر به بررسی نقش حضرت زینب(س) در واقعه عاشورا پرداخته شده است. این پژوهش به بررسی نقش حضرت زینب و زنان حاضر درکربلا، با هدف شناخت زنان و عملکردهای آنان و آثار آن عملکردها، با استفاده از منابع تاریخی و چند اثر محدود ـکه به همین موضوع اختصاص دارد ـ پرداخته و هر یک از زنان نقش‌آفرین در واقعهٔ عاشورا را جداگانه مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. با توجّه به شخصیت منحصر به فرد حضرت زینب(س) به دلیل استعداد ذاتی و تربیت در خانهٔ وحی الاهی، حضور ایشان درکربلا بر اساس معرفت و آگاهانه بوده است.

محلّ نگهداری: حوزهٔ علمیّهٔ قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیّهٔ خواهران

۵. نقش زنان در تحوّلات و انقلابات دورهٔ اموی از عاشورا تا سقوط امویان (فارسی)؛ زهره یزدان پناه قره تپه؛ دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۱.

۶. نقش زنان در نهضت عاشورا (فارسی)؛ بیتا جلیلیان؛ مدرسهٔ علمیّهٔ اسلام‌شناسی حضرت زهرا علیها السلام ـ مشهد، ۱۳۸۴.

در این رساله، به بررسی نقش بانوانی که در روز عاشورا حضور داشته و در روند نهضت حسینی تأثیرگذار بوده‌اند، پرداخته شده و وقایع مربوط به نقش زنان در قبل از عاشورا، روز واقعه و بعد از آن،گردآوری و تحلیل شده است. آیا بانوان فقط برای تأثیر بخشیدن به بعد تراژدی واقعهٔ کربلا در آنجا حضور داشته‌اند یا اینکه رسالت مهمی بر عهده آنان بوده است؟

آیا تنها بانوان خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله این رسالت را به عهده داشته‌اند یا وظیفهٔ دفاع از ولایت بر عهدهٔ تمام زنان چه در آن زمان و چه در دوره حاضر می‌باشد؟ با بررسی تاریخی، نتیجه می‌گیریم که زن در اقوام و ادیان پیش از اسلام، هیچ ارزش و مقامی دارا نبوده و اگر چه فعّالیّتهای زیادی انجام داده، ولی هیچ حقوقی در امور اجتماعی

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

نداشته و از تعلیم محروم بوده است. با ظهور اسلام، برای زن حقوق متعدّد و احترام خاصّی در نظرگرفته شد و او همسان و هم‌ردیف با مردان در امور اجتماعی قرارگرفت. اسلام به ایشان آزادی داد؛ چیزی که در هیچ برههٔ زمانی و هیچ حکومت و آیینی به زنان اعطاء نشده بود.

در ادامه، به نقش زنان قبل از واقعهٔ عاشورا و علّت همراهی با کاروان کربلا و مسئولیتهای خطیر ایشان که نقش تربیتی، تشویقی، دفاع از ولایت و... است اشاره شده و از فداکاریهای زنان کوفه چون طوعه و همسر حبیب‌بن مظاهر نام برده شده و مسئولیت حضرت زینب (س) به عنوان سرپرست کاروان و نایب خاص امام علیه‌السلام از سوی امام حسین علیه‌السلام به خوبی، ترسیم شده است.

در بخش دیگر، به بیان نقش زنان در روز واقعه پرداخته شده که ابتدا نقش بانوان غیر هاشمی چون امّ‌وهب و امّ‌خلف بررسی شده و سپس از نقش و حضور زنان هاشمی چون فاطمه صغری علیهاالسلام دختر امام حسین علیه‌السلام و رباب و ... یاد شده است. خویشتن‌داری حضرت زینب (س) هنگام شهادت فرزندان و دفاع از جان برادر خویش و دفاع از جان امام سجاد علیه‌السلام ـ که مقام ولایت را به عهده داشتند ـ قابل تأمّل و بررسی است. زنان در بعد از واقعهٔ عاشورا نیز نقش‌آفرین بوده‌اند و همراه با کاروان اسراء در طول سفر به کوفه و سپس شام، رسالتهای دینی خود را فراموش نکرده و مسئولیت پیام‌رسانی و تبلیغ خود را در لحظه به لحظهٔ این سفر انجام می‌دادند که گاهی به صورت خطبه و سخنرانی و گاه به صورت مرثیه‌سرایی و عزاداری نمودار می‌شده و همواره بر حفظ ارزشهای اسلام و جلوگیری از تحریفات آن می‌کوشیدند.

محلّ نگهداری: مدرسهٔ علمیّهٔ اسلام‌شناسی حضرت زهرا علیهاالسلام ـ مشهد

۷. نقش زنان مسلمان در تاریخ اسلام از ظهور اسلام تا قیام عاشورا (فارسی)؛ زهرا افشار؛ سطح دو کارشناسی؛ ۱۳۸۴.

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

پیش از ظهور اسلام، زنان در جامعه از حقوق مطلوبی برخوردار نبودند و مظلومیت زنان، در حدّ بسیارگسترده، مطرح بوده است. با طلوع و ظهور اسلام، زنان به دورهٔ رشد و شکوفایی وکمال خود رسیدند و از حقوق سیاسی و اجتماعی برخوردار شدند. در این رساله، پس از مقایسهٔ موقعیّت و شأن زنان پیش از ظهور اسلام و پس از آن، نیاز زن مسلمان را به داشتن الگوهای برتر مطرح کرده و سرگذشت برخی از بانوان تربیت شده در مکتب توحید در دوران پیامبرﷺ، امیرالمومنینعليه‌السلام ، امام حسنعليه‌السلام و امام حسینعليه‌السلام بیان شده و خصوصیّات اخلاقی، درایتها، عملکردها و شجاعتهای آنان به عنوان الگو تبیین شده است. بر اساس عملکردهای بانوان بزرگ اسلام، نقش زنان مسلمان در عرصه‌های مختلف از جمله: حمایت از رسالت حق، جهاد و مبارزه و شهادت، مراقبت و پرستاری، رهبری و مدیریت، آموزش صبر و روحیه‌بخشی، پاسداری از ارزشهای اسلامی، نقش‌آفرینی و الگودهی در عرصه های فرهنگی و علمی در همه اعصار به خصوص عصر حاضر، بررسی شده است.

محلّ نگهداری و شماره بازیابی: کتابخانهٔ آستان قدس؛ ن ۶۴۴ الف/ ۲۹۷/۴۸۳۱.

۳. بررسی آماری

در این بخش رساله‌نامه، تلاش بر آن بوده‌که در مورد پایان‌نامه‌های معرّفی شده، به لحاظ زبان، سال پژوهش، مقطع تحصیلی و موضوعات، به صورت بسیار مختصر، بررسی آماری انجام شود:

۳ـ۱) زبان: از مجموع پایان‌نامه‌های بررسی شده، تعداد ۱۸ عنوان به زبان فارسی و ۱ عنوان به زبان عربی است.

۳ـ۲) سال پژوهش:

سال	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۱	۱۳۷۹	۱۳۷۸	۱۳۷۵	نامشخّص
تعداد	۱	۲	۴	۲	۲	۲	۳	۲	۱

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

قـدیم‌ترین پـایان‌نامهٔ دانشگـاهی مـربوط بـه سـال ۱۳۷۵ است و بـیشترین پایان‌نامه‌ها در سال ۱۳۸۵ با ۴ عنوان دفاع شده است.

۳ـ۳) مقطع تحصیلی: از مجموع ۱۹ عنوان پایان‌نامهٔ بررسی شده، تعداد ۱۲ عنوان در مقطع کارشناسی ارشد، ۳ عـنوان در مـقطع کـارشناسی بـوده و مـقطع تحصیلی تعداد ۴ عنوان نیز مشخص نشد.

۳ـ۴) موضوع:

در بررسی موضوعی نکات زیر مورد توجّه بوده است:

ـ ابتدا با تـوجّه بـه کـلیدواژه‌هـا، چکـیده و در مـواردی فـهرست مـندرجـات پایان‌نامه‌ها، برای هر یک از پایان‌نامه‌ها سه تا پنج موضوع انتخاب شده و سپس محورهای اصلی موضوعات پایان‌نامه‌ها همراه با تعداد هـر مـوضوع بـه تـفکیک پایان‌نامه‌های مرتبط و مستقل، به شرح زیر مشخص شده است:

ادبیّات/ مدایح، مرثیه‌ها و قصیده‌های زینبیّه: ۴ پایان‌نامه (مستقل ۴)

خطبه‌ها: ۷ پایان‌نامه (مستقل ۶، مرتبط ۱)

سرگذشت و شخصیت: ۱۲ پایان‌نامه (مستقل ۶، مرتبط ۶)

سیرهٔ عملی (اخلاق، عرفان، صـبر، اسـوه بـودن، الهـام گـیری از ثـقلین): ۱۰ پایان‌نامه (مستقل ۸، مرتبط ۲)

مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان: ۸ پایان‌نامه (مستقل ۶، مرتبط ۲)

نقش زنان در واقعهٔ عاشورا (حضرت زینب (س) و سایر بانوان): ۱۱ پایان‌نامه (مستقل ۶، مرتبط ۵)

واقعه عاشورا (جامعه‌شناسی واقعهٔ عاشورا، پیامهای عـاشورا): ۱۱ پـایان‌نامه (مستقل ۵، مرتبط ۶)

ـ بر اساس این آمار موضوعی، بیشترین پایان‌نامه‌ها بـه مـوضوع شـخصیت و زندگی حضرت زینب(س) اختصاص دارد.

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]

ـ در برخی از پایان‌نامه‌ها به جنبه‌های ادبی خطبه‌های حضرت زینب(س) بیشتر توجّه شده و در برخی دیگر تجزیه و تحلیل متن خطبه‌ها مورد توجّه بوده است. در مواردی که اهتمام پژوهشگر در پایان‌نامه به نکات ادبی خطبه‌ها بوده، در ذیل موضوع «ادبیّات» نیز آمده است.

ـ در اکثر پایان‌نامه‌های مرتبط، به موضوع واقعهٔ عاشورا پرداخته شده است و به نوعی نقش حضرت زینب(س) یا سایر زنان کربلا در این واقعه، بررسی شده است؛ به طوری که از میان هفت پایان‌نامهٔ مرتبط، شش پایان‌نامه به طور مستقیم و یک پایان‌نامه با عنوان «اهمّیّت صبر در فرهنگ اسلامی» به طور غیرمستقیم، به بررسی واقعه عاشورا پرداخته و نمونه‌هایی از اسوه‌ها و الگوهای صبر در واقعهٔ کربلا را به تصویر کشیده است.

فهرست منابع

۱. **پایگاهها و مراکز اطلاع رسانی**.

۲. تاج لنگرودی، محمّدمهدی . **سیمای حضرت زینب سلام الله علیها**. تهران: نشر ممتاز، ۱۳۷۵.

۳. تقی‌زاده انصاری، بدر. **زینب، بانوی ماندگار تاریخ**. تهران: نشر علوم روز، ۱۳۸۳.

۴. رسولی محلاتی، سیّد هاشم. **نگاهی کوتاه به زندگی زینب کبری**. قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۰.

۵. عیسی‌فر، احمد. **زنان نامدار شیعه**. تهران: رایحهٔ عترت، ۱۳۸۱.

۶. قائمی، علی. **زندگانی حضرت زینب (سلام الله علیها) :رسالتی از خون و پیام**. تهران: امیری، ۱۳۷۶.

[Downloaded from safinahmagazine.ir on 2026-11-10]